

ALEKSZANDAR PROKOPIEV

Fityó

Akkoriban még mindenkinek fityója volt, 750-es Zasztavája. Így a szülei társaságában is mindenkinek, mint ahogy fityója volt a hatvanas évek közepén, a földrengés után¹ Szkopjében autót vásárlók többségének is. Fehér, krémszínű, kék, ritkábban piros. Az övek világoskék volt.

Nem is olyan ritkán, amikor a volán mögött az apja ült, a fityó odakoppant egy-egy kőhöz, vagy magas járdához, vagy olykor egy másik fityóhoz. A koccanás helyén a szín lepattant, néha pedig, egy hevesebb „találkozás” után, behorpadt a karosszérialemeze is. A fityónak karosszérialakatos mesterhez kellett mennie ún. vasalásra, ami után a „sérülés” helyén sebhely maradt, egy fehér csík, mint egy ügyetlenül elvágott sebtapasz. Ebben az értelemben a fityójuk olyan volt, mint egy veterán bokszoló, felső horogütések, egyenesek és egyszerű kiütések látható következményeivel. Valójában a mester megpróbálta a sérülés helyét befesteni, de az új szín egy kicsit mindig vagy sötétebb, vagy világosabb lett, mint a régi, így a hatás is hasonló volt – az autó színének különböző nüansznyi eltérései mutatták, hogy szemmel láthatóan problémái akadtak a közlekedésben!

Ám a gyakori koccanások ellenére a fityó hűségesen szolgálta őket, különösen a vasárnapi kirándulások és a nyári szabadság idején.

Emlékeiben a Szarajba² vezető kirándulások – szülei barátaival, néhány fehér, kék és egy piros fityó tulajdonosaival együtt, a kölcsönös előzések az apákkal mint autóversenyzőkkel, az anyákkal mint hisztérikus (de célt el nem érő) ellenőrökkel, és a gyerekekkel, mint hangos szurkolókkal, a kocsiba zsúfolódva, együtt a termoszokkal, szalvétába csomagolt szendvicsekkel és a főtt tojásokkal, majd aztán a réten való parkolás a Treszka folyó mellett, a „piknikkel”, mint az ebéd koronájával – elválaszthatatlanul összefonódtak a fityóval.

* Alekszandar Prokopiev 1953-ban született Szkopjében, felsőfokú tanulmányait Belgrádban végezte, ahol 1977-ben diplomázott általános- és összehasonlító irodalom szakon, majd 1982-ben Belgrádban, illetve Párizsban a Sorbonne-on volt posztgraduális hallgató. 1995-ben Szkopjében a filológia tanszéken doktorált. Jelenleg a szkopjei Szent Cirill és Metód Egyetem Makedón Irodalmi Intézetében dolgozik. Író, esszéista és irodalmár. Műveit angol, francia, olasz, japán, orosz, lengyel, cseh és magyar nyelvre is lefordították.

A novella megjelent: Александар Прокопиев: Хорацно Цвикало (Alekszandar Prokopiev: Félős Horatio). Скопје: Marop 2013. 11–17.

¹ 1963-ban volt egy nagy földrengés Szkopjében.

² Szkopje külvárosa

Sorban, tíz-tizenöt méteres távolságban egymástól érkeztek a rétre a túlsúfolt fityók. Előtte, míg az úton száguldoztak, a verseny hevében akár fél kilométernyire is eltávolodtak egymástól, más járművek ékelődtek közéjük, de a Szarajba vezető leágazás előtt megvárták egymást, hogy szabályos rendben parkoljanak egymás mellé, közel a folyóhoz, a szomorúfüzek koronái alatt. Megkezdődött a kirakodás: az autók csomagtartójából egyikük savanyúságot, másikuk egy láda sört, s egy üveg rákiját³ vett elő, sőt egyszer még egy élő kakas is előkerült valamelyik kocsiából, de a legfontosabb – a grillezni való hús volt. Ahogy kiszálltak, a nők eleresztettek pár megjegyzést férjeik komolytalan és felelőtlen vezetés közbeni viselkedéséről, de hamarosan már teljesen más témákról beszélgettek, mint például, hogy mennyire megnőtték a gyerekek amióta nem látták őket (bár az legfeljebb egy hónapja volt) és hasonlókról; így spontán és folyamatosan beszélgetve félrevonultak, akár egy török házban, míg a férfiak, egymást vállon veregetve, mint alfahímek, hangoskodva aprították a fát a grillezéshez. A gyerekek, akik kezdetben a saját nemű szüleikkel voltak, hamar otthagyták őket, mivel felismerték, hogy jobb, ha együtt játszanak, mint ha szüleiket utánoznák.

Valahol délután kettő és három között mindannyian egy csoportba gyűltek a szofrához⁴, ki a leterített takaróra, ki egy felfordított sörös rekeszre ülve, majd hangoskodva enni kezdtek, a különleges hangulatért az elemes magnót is bekapcsolták (a legújabb San Remo-i kazettával), vagy a tranzistoros rádiót (egy focimeccs közvetítésére állítva). Az ebéd és a termoszból szürcsölt kávé után a fő tevékenység a fityó köré helyeződött át: „mosás, vasalás és vegyszeres tisztítás”. Míg a nők összeszedték az ebéd maradványait, a férfiak vízzel töltött olajos kannákból locsolták a fityókat, majd hígított mosóporral besamponozták. A gyerekek pedig felváltva ültek a vezetőülésen, tü-tű-t kiabálva forgatták a kormányt jobbra-balra és azt képzeltek, így épp olyanok, mint apáik, amikor ezekkel a számukra nagy autószörnyekkel versenyeznek. Apáik pedig vizet öntöttek a hűtőtankba, és elengedhetetlen generál-ellenőrzés közben ingyenes mechanikai tanácsokkal látták el a többi apát, akik saját fityójukkal voltak elfoglalva.

A fityó a nők számára tabu volt. Csak nézhették, de meg nem érinthették. Néhányan közülük álmódhattak arról, hogy a férjük a változatosság kedvéért fityóval fogja elvinni őket a Zajcsev⁵ hegyre vagy a Vodnóra⁶, hogy megmutassa nekik a város szépségeit. Megint másoknak ez flashback volt a házasság előtti izgalmas időkből az e helyeken folytatott valamikori sétákra. Akkor és még most is a fityó volt a fő csábító aduász. A korzón, amikor néhány lány elment mellettük, a menő srácok a levegőbe dobták a kulcscsomójukat és röptében kapták el, így tudatva velük, hogy

³ Pálinka

⁴ Alacsony, kerek étkezőasztal, amihez a földre ülnek étkezéskor.

⁵ Szkopjétől észak-nyugatra található hegycsúcs.

⁶ Szkopje hegye

nekik van fityójuk, habár a legtöbb ilyen kulcsosomón gardróbszekrények kulcsa lógott, vagy talán a spájzé, ahol a savanyúság volt elzárva.

Társaságukban, részrehajlás nélkül nézve a dolgot (ami elég nehéz volt, hiszen minden gyerek a saját apjának szurkolt), a leggyorsabb fityót Filip bácsi vezette. Vannak nyugodt emberek és olyanok is, akik nem azok. Filip bácsi valahol a kettő között volt, annak a „között”-nek a határa az autó első ajtajánál volt. Ez a hajlott hátú, kopasz ember, aki úgy görbítette a hosszú nyakát, mint egy teknős, miközben egyformán halk hangon fordult felnőttekhez és gyerekekhez, a nyugalom mintaképe volt. Ezt a benyomást tovább fokozta a szemüvege, ami felnagyította duzzadt szemhéjú könnyes szemeit. De amikor beszállt a kis piros autócskájába, és bezárta az ajtót, gyökeres változás zajlott le benne. Az az ember már nem hasonlított önmagára! Habár a fityó ülésén is valószínűleg ugyanúgy nézett ki, meggörbülve, lecsüngő szemhéjjal, de kezével a kormánykeréken egy teljesen más Filip bácsivá vált – a „Forma 1” rettenthetetlen, bátor, pimasz vezetőjévé! Valóságos szkopjei Fandzsóvá⁷ (aki akkoriban a világ a leghíresebb autóversenyzője volt). Filip – Fandzsó (mily találó és mindkettőjük neve ugyanazzal a betűvel kezdődik!).

Hallatlan könnyedséggel előzte meg az összes „Zasztava 1300”-ast és a többi nagy autót (a fityókról nem is szólva). Az autópályán úgy siklott, mint egy pisztráng, nem is, inkább mint egy delfin a vízben. A gyors, magabiztos vezetési technikája miatt Filip bácsi piros fityójában narancssárga hangulat uralkodott. Érthető tehát, hogy a felesége is, a nála kétszer alacsonyabb és kövérkés Marga néni, a többi fityóban ülő dühös és ideges nővel szemben, férje szövetségeseként viselkedett. Fiaik, Vlatkó és Ratkó pedig természetesen el voltak ragadtatva! Azzal, hogy vitathatatlanul az apjuk volt a leggyorsabb vezető a társaságban, volt mivel hencegni a többi gyerek előtt. Az autó hátsó ülésén ugrálva és visítózva alig várták, hogy a szaraji réten kipattanjanak az autóból, és büszkén mesélik el barátaiknak az összes útközben látott (és elképzelt) előzést, amit az apjuknak sikerült a legkisebb erőfeszítés nélkül véghezvinnie. Filip bácsi, a teknősember, nagymenő lett a gyerekek szemében.

Hűvös volt azon az október 11-ei reggelen, egy rövid időre még az eső is eleredt. „Na, tessék, itt is van az ősz”, mondta az apja, miközben az esőcseppeket törölgette a házuk előtt parkoló fityó ablakáról és karosszériájáról. De később kiderült az idő, s a társaság a fityókkal a megbeszéltek szerint a Kis állomásnál találkozott, hogy onnan induljon Szaraj felé. Filip bácsi fityója szándékosan a sor végéről indult, s már Karposnál⁸ elkezdte leelőzni a többieket. Az ő fityójukból, amelyik akkor „az élen járt”, az apja a visszapillantó tükörben láthatta, amint a vörös Fandzsó (Fangio) feltartóztathatatlanul közeledik. A tükörben felismerte apja pillantásában az ellenállásnak azt az árnyalatát, ami mindig megjelent, akárhányszor Filip bácsi megpróbálta lehagyni őket, de ezúttal talán erősebb volt az átlagosnál. Apja rátaposott a

⁷ Juan Manuel Fangio (1911–1995) a Forma 1 argentin autóversenyzője.

⁸ Szkopjében több kerület neve is Karpos (Karpos 1, Karpos 2, Karpos 3)

gázpedálra, annak ellenére, hogy anyja, rémülettel az arcán, emelt hangon azonnal veszekedni kezdett vele: „Ne csináld ezt! Hadd menjenek! Engedd el!” Apja motyogott valamit, a kormány felé hajolt és erősen megszorította azt. Elszántsága olyan örömmel töltötte el, amelyet csak egy érzékeny kisfiú tud érezni hét és fél évesen, aki számára az apja a leghitelesebb megtestesítője minden férfierénynek.

A piros fityó támadt. Egyszer, s még egyszer. A Gyorcsébe⁹ vezető úton Filip bácsi harmadszor is megpróbálta. Kihaszználva az egyenes utat levált a baloldalon, akár egy versenypályán. Egy ideig párhuzamosan vezettek – igazi verseny! – míg anyja ész nélkül kiabált: „Állj meg! Megölsz bennünket!! Észnél vagy, ember!” De ő, fél méterre a saját ablakától, meglátta Vlatkó és Ratkó arcát, rátapadva a fityójuk ablakára, ugyanolyan feszült arckifejezéssel, mint a sajátja. Még ma is, noha nem egészen biztos magában, szeretné azt hinni, hogy apjának a szembejövő kamion miatt kellett elengednie Filip bácsit. De a fal, amelyet az emlék köré emelt, vékony és áteresztő, áttör rajta a piros fityó képe, ahogy lassan, de biztosan, hangos motorbúgással megelőzi őket, míg apja tekintetében elhalványul a versenyszellem.

Filip bácsi tovább távolodott a fityójuktól. Ravaszul, gond nélkül besorolt az előttük lévő autó és a másik szembejövő közé, és hamarosan eltűnt a szemük elől. Apja lelassított és azt mondta, mintegy igazolásként fia és önmaga számára: „Nincs miért versenyeznünk... Még mindig csúszik az út az eső miatt...” Csend lett, még az anyja szava is elállt. Így, a csendben tették meg a következő kilométert, míg anyja lecsavarta a termosz mindkét csészéjét és megtöltötte teával, majd óvatosan átnyújtotta nekik: „Tessék, fogjátok. Hogy felfrissüljete.”

Amikor megálltak a Szarajba vezető hídnál, az előttük haladó kocsisor besűrűsödött, a járművek összeragadtak és sorban egymás után, lassan kúsztak előre az úton. „Valaki megint koccant. Így van ez, ha úgy vezetnek, mint az örültek!”, hallották az anyját.

Nem értek még a híd közepéig sem, amikor meglátták Filip bácsi fityóját. A hátán feküdt, mint egy felfordított teknős, esetlenül kalimpált lábaival (belül pedig, az autóban, elképzelte a másodikat, egy kisebb felfordított teknőst – Filip bácsit), a piros fityó a céltalanul forgó kerekeivel teljesen tehetetlennek látszott. Az autó kipufogójából sötét füst szállt fel, akár egy legyőzött sárkány utolsó lehelete. A tátongó ajtónyíláson át Vlatkó és Ratkó gurultak ki, nem olyan büszkén és csicseregve, mint mindig, hanem hangosan sírva. Utánuk négykézláb, „segítség”-ért nyögve mászott ki a fityóból a kövér testű Marga néni. Filip bácsi nem szállt ki. Amíg apja és a társaság többi férfitagja, akik időközben odaértek a saját fityójukkal, rohantak a baleset helyszínére, ő anyjával az autóban maradt, mialatt az döbbenten ismételte: „Ajaj, te szerencsétlen, mit csináltál?”

Arra, hogy mi történt ezután, nem emlékszik, leszámítva egyfajta kínzó érzést, mint amikor rosszabb dolog történik, mint amire számítottunk. Ködösen rémlik ne-

⁹ Szkopje külvárosa.

ki, ahogy Filip bácsit nagy nehezen kivonszolták és azonnal odavitték egy másik autóhoz, amely, úgy tűnt neki, sokkal szélesebb és nagyobb volt, mint a fityó. Úgy emlékezett, hogy akkor újra esni kezdett, habár ebben sem volt egészen biztos.

Ahogy az minden hét és fél éves gyereknél lenni szokott, a halállal való első találkozás nem volt érthető számára.

Filip bácsi halála után, fokozatosan leálltak a közös kiruccanások Szarajba. Marga néni Vlatkóval és Ratkóval észrevétlenül elmaradt a társaságból. Néha a néni eljött hozzájuk egy-egy napközbeni látogatásra, míg az apja munkában volt, és ő, amikor visszatért a ház más gyerekeivel való játszásból, ott találta a konyhában, amint az anyjával kávéit iszogatnak, valamit csendben motyogva, mintha nem egyedül lettek volna a szobában. „Mindannyian vendégek vagyunk itt. Csak hát, ki meddig bírja... Nem dobhatod ki csak úgy az egész életet... bármennyire szomorú is ez...”, hallgatta, ahogy az anyja próbálta vigasztalni Marga nénit, de ő szipogva azt válaszolta: „Bejszime, a cigánylány, néhány évvel ezelőtt megjósolta nekem kávézaccból, hogy az urammal valami rossz fog történni... de én akkor nem értettem... csak valami olyan... általános dologra gondoltam... de itt van, megtörtént... a sápadt marad, a pirosposzsgás elmegy”. Nem értette, hogy a szerb közmondás szerint, amit Marga néni gyakran ismételt, Filip bácsi miért tartozott a „pirosposzsgásak” közé, hiszen inkább éppen hogy szürkés sárga árnyalatú bőre volt, és hajlott háta, s legalább tizenöt évvel idősebbnek nézett ki valódi koránál. Logikusabbnak tűnt neki, hogy a bácsi a „sápadtak” közé tartozzon, ugyanakkor az a kínzó gondolata támadt, hogy ha nem történik meg a „karambol”, Filip bácsi sokáig, sokáig élt volna még.

Makedón nyelvből fordította: KUZDER RITA